

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901- L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Juan March**. La seva dona fa algunes intervencions (D).
Projecte: **Vidrieries**
Data: 31-maig-2007
Entrevistadora: Cristina Propios.
Duració: 80 minuts.

CARA A:

On ha nascut, quin any?

J: Al 23 d'agost de 1932, fill de pares de Tarragona i de Lleida; o sigui que com se sol dir som de pura raça.

D: Picamoixons i Cordills, oi?

J: Picamoixons i Cordills, sí senyora.

D: **????** I el pare de Cordills tocant a Vellet. Jo no, jo ja sóc nascuda aquí però els pares són de Ripoll. Ma mare van vindre "pues" a l'any 12 o l'any 10, ja fa uns quants!

El seu pare també va treballar de vidrier?

No, el pare no, el pare va ser... fogoner de la bòvila de totxos, que ja parlarem més endavant. Era el que agafava a la nit, feia coure els totxos, "ladrillos" en castellà, oi?, i anava tirant carbó per uns foradets que anava a parar allà on hi havien els totxos ben col.locats i així tota la nit per coure'ls, la terra s'havia de coure per endurir-los i la seva feina era aquesta, treballar de nit. I després de dia "pues" treballar per allà per "la era" i fer "pedidos" de camions que portaven el carbó que és el que li feia falta per la nit, anar col.locant poquet a poquet pels forats a dintre del forn per coure, com i fos un forner, en comptes de coure pa ells couren els totxos, totxo massís perquè abans no es foradaven com ara, els foradats no existien, tot era totxo massís.

I a quina bòvila, era aquí a Collblanc-Torrassa?

No, era... que la van tallar, l'autovia aquesta que ve de Diagonal la va tallar pel mig però ja fa anys que no s'hi treballava perquè... A part era empleat el meu germà, que era l'encarregat de la bòvila, també era un empleat perquè allà hi havia una cooperativa, era un tal... el propietari... (Interferències...) **????** i l'altra l'Antònia... I ell es deia... Mir, senyor Mir. I jo, amb una edat prou avançada, que devia tenir potser set anys, a l'acabar la guerra devia tenir uns set anys, jo també estava per allà fent "travesuras", perquè la terra per fer els totxos primer s'ha de... l'arrencaven de la terra a pic i pala i després s'havia de passar per un sedàs, un garbell perquè aquella terra quedés ben fineta, estigués neta d'impureses, pedres... (Interferències...) **????** Era una bòvila que hi havia aquí mateix. Ja estic parlant d'Esplugues.

(No se sent bé, hi ha interferències a la gravació...)

Tot allò eren camps i bòviles... (Interferències...)

Estava explicant això de que vostè de nen ja...

La bòvila estava aquí dalt, a Esplugues, corresponia a Esplugues ja.

Hem fet el procés de la preparació de la terra per fer els totxos. Llavors aquesta terra llavors anava en unes basses que deuien tenir uns dos metres per deu de llargues, i 50 de fons.

Allà dintre es tirava la terra i l'aigua, i si hi havien obrat totxos sense coure del dia anterior, a la nit també es posaven allà dintre a remull perquè al dia següent aquells totxos es convertissin en fang junt amb la terra nova que s'havia posat i a remullar. Llavors allà jo recordo haver estat trepitjant com si trepitjés raïm, “chap, chap, chap”, jo i altres canalles, amb set anys, eh? Anant trepitjant “chip, chip, chip, chip, chip”.

“Bueno, llavorens” el procés de fer el totxo, t'ho explico tot el procés o vols saltar-te alguna cosa?, perquè és llarg això.

És llarg? “Bueno”, no, expliqui més que res per la seva experiència com... Jo penso que està molt bé tenir també procés, així que expliqui també, sí.

“Pues” llavors a la matinada venien els operaris ja que feien els toxos, la terra estava a punt... del dia abans, em sembla que es preparava d'un dia per l'altre. Es feia la terra, però abans a “la era”, que estava planeta, se li tiraven les cendres del forn del dia anterior. Tot aquest carbó que el meu pare anava tirant quan s'apagava el forn allò era cendra, la cendra es recollia i s'escampava per “la era” que tenien que posar el totxos després a sobre, perquè no s'enganxessin, com si fiquessis farina per sofregir el peix.

Llavors agafava l'operari la terra amb un caballet, un pupitre que tenia aquesta altura, allà l'amasaven, l'acabaven d'amasar i el “mango” que era... Sortien dos totxos cada vegada, eh?, el totxo fa 14 d'ample per 29 o 30 de llarg. “Llavorens” el “mango” de fusta era per dos totxos, un i dos. Aquell senyor, l'artesà, agafava el fang, “chep, chep”, l'aplanava amb la mà, el portava a “la era” que havíem dit que havien tirat cendra a terra, agafava, li donava la volta perquè sortissin els dos totxos i allà es quedaven. I així “hasta” buidar tot el material que hi havia a la bòvila.

Quan estaven mig secs els totxos aquells s'havien de desbravar. Què vol dir desbravar? Desbravar vol dir treure-li la rebaba que quedava en el motllo i de pas posar-els-hi drets perquè es fessin depresa. “Bueno”, hem arribat ja a la confecció del totxo en brut. Després aquest totxo havia de passar a coure's, que ja ho hem dit abans, a dintre els forns es col·locaven de forma que pogués passar el foc entre ells, mai que estiguessin així, i “llavorens” a la nit entrava el meu pare que era el forner, i au. Enceniaen el forn, abaix hi havia pinasa grossa, llenya per encendre al principi i després es tenia que anar afegint carbó.

Per mantenir-ho.

Per mantenir-ho no, per pujar la temperatura! Que es posava vermell tot allò! Tot allò es posava vermell!

El carbó era gros?

No, era menut, com si fos tamany cigró. No, no necessitava trosos grossos, no, quasi bé era pols.

Llavors la bòvila en sí és un cos a davant de terra... què et diria jo? “Pues” posant unes escaletes per banda i banda potser teníem dos o tres metres sobre el nivell del terreny, amb el qual hi havia tot lo llarg, a sota hi havien els totxos emmagatzenats, amb les seves parets com es natural, tancats. Aquí hi havia una sèrie de tunels, tot allò s'emparedava, al moment d'encendre el foc es tapava perquè no passés corrent d'aire i “llavorens”, a lo llarg de tota la bòvila “pues” hi havien 25 metres que tot allò eren totxos emmagatzenats, no? I una sèrie de tapetes, unes tapes rodones que feien uns 20 centímetres, no, “menos”, amb una forma de poguer-ser enganxar les tapetes perquè allò estava cremant, s'havia de fer amb un ferro, enganxar la tapeta, apartar-la i amb l'altra mà “pum!”, una palada de carbó. Tapem, anem a un altre forat, fora la tapeta, palada de carbó i “hasta” fer tota la volta i “hasta” que es cuen aquella nit. Al dia següent “llavorens” ja estaven freds o havien d'esperar a que es refredessin, trencar els tabics que havia fet a les entrades, que són entrades provisionals i

llavors poder entrar els homes amb les carretilles, retirar els totxos, posar-els-hi estirats a “la era” perquè vinguessin els camions a carregar i se'ls emportessin cap a les constructores de les cases.

Llavors el seu pare era forner i l'horari que feia era per la nit, i després al matí quan arribaven ells... Eren així o...?

Sempre, ell de nit, sí, i al matí si estaven freds... i si no s'esperaven al migdia per carregar i portar-se'ls cap al mercat. Llavors hi havia allà també el meu cunyat que era el que portava el camió. Eren tres famílies, eren tres famílies, o la majoria família.

I quanta gent treballava a aquesta bòvila més o menys? Quantes persones?

El xòfer un, el meu pare dos, el Pep, el Carreras tres, tres, quatre, cinc, sis, set, vuit, nou, deu... Una dotzena d'homes. Perquè a part d'això de la terra, que sortia de les mateixes rodalies de per allà, es buscava un bon tall de terra bona i després feien... Abaix encara hi ha una pita de tennis, hi havia una espècie de riera, una vaguada i allà es va fer un pou, s'hi va posar un molí d'aquest que queden molt pocs ara d'aspes, com els que hi ha a Mallorca, i aquest molí “pues” clar, porta una bomba que impulsa l'aigua i l'envia amb unes tuberies a dalt a una bassa gran que hi havia, un nivell més alt de lo que és allà on ells pastaven el fang perquè baixés per gravetat, perquè baixés per gravetat, no feia falta cap bomba ni res, obrir l'aixeta i a la pastera, i ja tenim... les dues matèries primer, aigua i la terra.

D: Es que aquí hi havien uns canals morts, aquí mateix on hi ha el col·legi, hi havia dos metres “d'altura” de canal... Escolta'm, nosaltres jugàvem per allà. Feia dos metres “d'altura”, quedava ensorrada dos metres abaix, és clar, tots aquests canals tenien terra.

J: Es que s'anava menjant la terra “de alrededor”, s'anava menjant, hi havia moments que no n'hi havia prou terra pel que fos i havia d'anar el camió a buscar-la fora.

D: Inclús hi havien coves, m'entens? Eren refugis quan la guerra. Mira, entràvem per aquest carrer i sortíem al carrer d'abaix, per sota.

I això es manté?

D: No, està el col·legi aquí sobre.

J: Sí, s'ha enderrocat.

D: ???? Anàvem amb una camioneta, era petita, agafàvem quan sentíem la sirena i cap allí.

J: L'assumpte de la bòvila em sembla que hem acabat.

Vostè sap molt d'això però en realitat no ha treballat a... Ho sap pel seu pare, i va treballar en algun moment?

A part de trepitjar la terra poca cosa més, poca cosa més. Llavors els pares van agafar un bar aquí a la carretera mateix per allà a l'entrada nord.

La carretera de Collblanc?

Sí, aquí tenien un bar i el pare com treballava de nit, de dia podia ajudar la mare al bar i jo allà vaig... segons van dir els pares jo havia menjat molt de gel... Quan les senyores venien a comprar gel, abans no hi havien neveres, es comprava gel, trosos de gel, i jo quan veia que queien trosos jo a la boca, i segons els metges allò va ser provocat pel gel, una pleura que vaig agafar molt gran perquè els pulmons estaven plens de porqueria i m'ofegava. Em van tenir que obrir en viu, serrar dos costelletes i em donaven per llicenciat ja, eh? Això devia ser als 39, 40... als 7 o 9 anys, sí.

D: Sis anys debies tindre, perquè vas etar un parell d'any malalt segons la teva mare.

J: Sí, però va ser abans, o després?

D: Jo crec que és amb sis anys, després ja va morir el teu pare.

J: Quan va morir estàvem al carrer Occident, no estàvem al bar.

D: No em recordo...

J: Llavors entre l'època de la bòvila i el primer forn de vidre hi ha el lapsus d'aquesta operació meua que va durar potser un any, perquè no menjava i em vaig quedar... "hasta" que em vaig recuperar i llavors la mare es va quedar viuda mentres tant, i llavors vam dir: "Bueno, aquí s'ha de fer "algo" per col.laborar". I vaig començar a treballar al forn del vidre que era al carrer Farnés, on hi ha l'edifici de la Telefònica.

Aquest era el de Fresqueries Pedret.

No, estava davant de Fresqueries Pedret, estava aquest altre que és més petitona. L'amo era un tal Caballé. Com se diu? Estava davant, només creuar el carrer.

I com va entrar?

Vaig entrar allà "pues" com que abans no n'hi havien papers, ni hi havia documentacions ni hi havia res... En teoria tenia potser 8 o 9 anys. "Llavorens" recordo jo que venia la mare encara perquè em recuperés, em portava vi de Màlaga amb un ou batut desde el carrer Occident 45 "hasta" Farnés, en un got un rovell d'ou ple de llet o vi Màlaga. (Riu...) Ma mare: "Que surti el Juanito, que té que prendre la seva medicina!" (Riu...)

I vostè quans anys tenia?

9 o 10 anys, 9 o 10 anys. Em bevia aquell "brebaje", per mi era un "brebaje", "llavorens" ella marxava i jo entrava a treballar al forn del vidre, i al forn del vidre voldràs sapiguer tot el procés, no?

Sí, però és clar, vostè amb 9 anys quina tasca feia, quina feina feia a aquest primer forn de vidre?

Mira, lo primer que es feia eren les feines com és natural més senzilles, no? Era "pues" espinyar, no sé si saps el que és espinyar.

No.

Sí, el vidre s'ha de recollir del forn, dels "crisols", s'ha de recollir amb una barra de ferro llarga...

El "crisol" és com el forat on es fica...

El "crisol" és... És com una olla tancada "menos" un forat per on es posa la química i llavors es treu mitjançant una barra de ferro. Hi ha una dependència on es preparen la composició a base d'arena per fer el vidre. I de nit també es cou el vidre, allà hi ha el senyor fogoner també, lo mateix de la bòvila, i al matí venen els operaris, agafen els ferros aquells, els posen a escalfar a la boca del crisol que està vermell, vermell o blanc? No, està més vermell encara, a molta temperatura. Allà es posen els ferros que es diuen canyes, per collir, i s'escalfa la punta de la canya perquè fred el vidre no s'enganxa, no l'agafaries. S'ha d'escalfar i "llavorens" punjes, agafes, vas encargolant, encargolatn, encargolant i fas la pilota més grossa o més petita, agafes la quantitat que t'interessa segons la feina, però això no ho feia jo encara "llavorens", amb el temps ja m'ho van ensenyar a fer.

I espinyar és quan el senyor oficial ha servit a l'oficial que està sentat a un banc que té una barra per aquí, una barra per aquí i ell està sentat al mig, com si fos això mateix, i la barra de vidre a lo llarg d'això, i l'operari està en una punta i porta unes pinzes que se'n diuen les pinzes de segar, i donant-li la forna al vidre, la forma del principi, que després més tard es bufa i es posa al motllo per la preparació.

No, m'he deixat una cosa. Abans d'entrar a segar el passaven per la "mabra". Què és la "mabra"? La "mabra" és una taula amb un d'això de ferro i a dalt estava com si fos... Treballar el vidre és això. Clar, s'aguant a una altura de 80 metres del terra amb una postura més o "menos" així inclinada amb la qual passa el vidre i li dones la llargada.

Però perdoni, què vol dir? Si ho pot descriure... perquè jo ho estic veient però per descriure... perquè jo ho veig i m'imagino el que està dient però com...?
A això se li diu la "mabra".

La "mabra", que és com un tros de...

De ferro, bastant gruixut perquè té que aguantar les temperatures del vidre que està completament líquid, "bueno", líquid no, ja comença a agafar cos. Llavors aquí es moldea perquè estiri... Com si volguessi fer una pizza. Oi que la masa...

La masa que tens que treballar una mica i llavors la transformes.

Igual, comparat, comparat, i llavors d'aquí ja passa al segador, allò que hem dit, la taula. Allà a la taula hi ha unes pinxes que fan així amb una molla que tu vas marcant el vidre per un "puesto" o per "varios", i després d'aquí aquest vidre que ja s'ha... Llavors aquest vidre amb aqueta preparació "llavorens" ja s'agafa i es posa al motllo per donar-li la forma. Aquí entrem a una altra fase que és lo que jo feia al forn de vidre al principi. Hi ha un sot a terra que en teoria fa un metre cúbic, no, mig metre cúbic, no la meitat d'un metre cúbic, eh? mig metre cúbic que no és el mateix. Allà hi havia un tamburet, jo estava sentat i amb el motllo a la mà esperant que vingués aquest senyor amb la preparació que havia fet a posar dintre el motllo, jo tancava i al "tanto", al tancar no pots ficar-li la peça que portava, feies malbé la feina, poc a poc, al "tanto" tancar. Llavors aquest senyor està més alt que jo, jo estic assentat, ell està dret... Ja hem dit que hi havia un sot al mig... "Bueno", tanco, l'operari bufa, va girant la canya sempre, anant bufant, anant bufant, anant bufant "hasta" que ja "brrr", estampa el vidre contra les parets del motllo, volguent dir que ja està, a per una altra cosa. "Llavorens" un cop de peu que vol dir-me: "Obri el motllo".

Un cop de peu li dóna a vostè?

No, el peu a terra, una senya, fa així...

Ah, li fa una senyal perquè vostè que està vigilant...

Pendent d'ell per obrir el motllo i pugui treure la peça i portar-la a la taula, que la sega pel coll, per on l'ha de deixar per quan s'ha de desprendre de la canya de ferro que posteriorment va a coure's.

I l'agafa del coll, el coll vol dir...

Em salto d'una cosa a l'altra potser...

No, no es preocupi, jo sé que és complicat per explicar i a més que una persona que va treballar ho té tan calr que es pensa que... Clar, és difícil amb les paraules... Jo vaig preguntant...

El coll vol dir que les pinxes aquestes han de marcar, més ben dit, estrangular d'alguna forma el lloc per on s'ha de desprendre aquella peça, sigui una copa, sigui una "botella", sigui un gerro, sigui lo que sigui.

Per fer com un tall, o encara no?

Encara no perquè cauria a terra. Marcar, marcar.

Fer la senyal per on anirà el tall.

Sí, i “llavorens” una vegada marcat s’aproxima a lo que és... en dèiem “el arca” en castellà, suposo que és el forn de coure el vidre, hi ha el forn que és per fer el vidre, l’altre és el forn per coure la peça, perquè si no al refredar-se petaria. Llavors allà t’acostes “al arca” i un copet, perquè com ja l’hem marcat abans per veure per on s’ha de tallar o s’ha de trencar, arribes al “arca”, agafes i “clic”, un cop de ferro a la canya a un extrem de la peça que s’ha de posar al forn perquè cogui. M’explico?

Sí. L’únic que quan fa aquest cop es queda la peça...

La peça es queda a un matalàs com si diguessim, tela metàlica, que no cau a terra, cau com si fos a una cinta transportadora perquè entri dintre el forn, em sembla que eren elèctrics ja, automàtica, elèctrica i fa el seu cicle i per l’altra punta surt i ja va a unes caixes i ara ja entrarem a la fase de tallaria. Què vol dir tallaria? “Pues” és a on el vidre... Surt en brut i després s’ha de pulir i s’ha de deixar ben net, o sigui, una copa per exemple... Aviam... Veus les copes? Volia agafar una perquè veiessis, lo que és davant de... (Busca una copa)...Veus? Com dèiem amb el ferro i el que estava marcant és això mateix que està enganxat per aquí amb la canya del vidre que han tret al principi des del forn amb una bola, l’han massificat, l’han donat una forma inicial i després ha passat al motllo, això urt del motllo.

És com la base, perquè s’entengui és la base en aquest cas de la copa.

Sí, però que treballa sempre en vertical, eh?, la canya i el motllo, jo estic abaix al sot amb el motllo obert, em posen aquí el patró que se li diu... El patró que és el vidre, després es dóna aquesta forma, com? Bufant. Avui dia es fan a màquina, ja no es fan bufant. “Llavorens” això... tenim aquí el ferro, passem al banc, marquem per aquí amb les pinçes, anem “al arca”, abans s’ha de coure, el deixem com aquell que diu a terra i fem amb el ferro que està aquí un copet “clic”. Com ja l’havíem marcat abans amb poqueta cosa que piquis ja cau, es desprén...

Això fet a motllo, però tot això també es pot fer a mà. Amb motllo és més rústic el vidre, més gruixut, pesa més, a mà “pues” mira, a mà també l’operari que està en aquest banc té que donar-li distintes formes i... el procés és quasi bé el mateix però “en vez” de posar-lo al motllo lo que fa és bufar, fer un forat, passar les pinçes per aquí dintre i anar voltant, sempre anar voltant, sempre anar voltant per poguer fer la copa.

Només s’ha fet aquest cos, “cuidado”, com fem el peu? “Pues” mira, una altra miqueta de vidre que serveix el mig oficial, una boleta de vidre va a parar aquí, s’enganxa aquí perquè això encara està calent i si no agafes això i ho portes al forn que s’escalfi perquè quan ho posis aquí dintre s’enganxi, que no el “rechaze”. Llavors quan tens el vidre aquí, amb unes pinçes i unes coses que hi ha li dóna aquest peu i aquesta cama, llavors després ho fas més gran o més petit perquè s’aguanti. Això és fet a mà, i el que he explicat anteriorment era fet a motllo.

I la feina dels nens? Perquè clar, hi havia molts nens treballant.

Sí, era cosa d’això, motllo i espinyar, perquè quan s’acaba aquesta operació, aquesta canya, a la punta li queda una borra de vidre inservible, ja no fa falta. Es posa a una galleda de ferro gruixut a terra i amb un altre ferro més gruixut, com una barra, com et diria jo? Una barreta de ferro així... No era rodona, tampoc era quadrada però sí era massisa, era una miqueta rectangular. Llavors a base de cops aquest vidre el tenies de fer saltar i deixar el ferro pelat, net, per una nova operació. Això és lo que fèiem els aprenents.

I aquesta primera feina com la va trobar? Quan era un nen de 9 anys com arriba a la fàbrica? Coneix algú que li comenta?

Sí, es comenta amb amics del barri que ja hi treballen, passant per allà, perquè jo vivia allà a la vora de Can Pedret, vivia a la vora relativament, perquè estava vivint al carrer Occident i el carrer Farnés està a quatre passos, i així vaig entrar. “Llavorens” un ja va aprenent coses i llavors dius: “Bueno, escolti’m...”, a l’amo, “escolti’m a casa fa falta que entrin més “cuartos”. “Ah, fillet jo no et puc donar més”. “Bueno, pues” buscaré una altra cosa que em vconvingui més”. “Tu mateix”.

Perquè quan cobrava per aquesta feina?

Doncs mira, molt poc, molt poc, però no tinc ni idea perquè com ni jo cobrava, que anava la mare a cobrar.

Ah, anava la mare a cobrar.

Sí, ni sabia lo que cobrava. “Bueno, llavorens” després d’aquí, de Can Caballé me’n vaig anar a la Obrera de la Torrassa.

La Cristal Obrera.

La Cristal Obrera de la Torrassa, carrer Llobregat. Allà ja vam començar a fer “lo primeros pinitos” i guanyar més cèntims com és natural, però també “hasta” certa temporada. “Llavorens” d’aquí me’n vaig anar...

Aquí a Cristal Obrera de la Torrassa quan temps va estar?

Poc, no gaire, si a aquesta de Can Caballé vaig estar un any, a la Torrassa un any també, no més. Ui, vaig voltar molt. “Llavorens” d’aquí de la Torrassa me’n vaig anar... Saps on està la plaça de la Concordia de les Corts? Allà hi havia una altra de vidre, com se deia aquella?... L’Esmeralda?... No, l’Esmeralda era una altra que hi havia aquí abaix al “cruce” de... Allà també vaig estar un temps i allà ja era aquell que portava la boleta de vidre per fer això, ja collia vidre jo del forn, ja era mig oficial, ja la cosa ja anava despuntant!

Quants anys tenia?

Això “pues”... 12 o 13 anys.

Havien passat tres o quatre anys.

I l’últim any, als 14, que va ser quan vaig deixar el vidre, encara vaig estar a l’Avinguda Sant Ramon Nonato, a la banda de l’església no, a l’altra banda, tirant cap amunt, cap a Juan Carlos, allà hi havia un forn de vidre, que ara han fet pisos, però vora la carretera, eh?, no molt amunt, no, una altra allà, i després ja vaig plegar dels vidres perquè tenia un germà més gran que jo, tres anys més que va ingressar a Pere Miquel, una empresa instaladora de calefacció. L’anava bé, l’agradava la feina, em va dir si... i dic: “Sí, per millorar sempre”. Llavors vaig entrar on treballava ell com aprenent també de calefacció, i vaig deixar ja el vidre.

I ja no va tornar al vidre?

No, perquè allà a la calefacció vaig entrar també d’aprenent, vaig anar amb ell, vaig estar amb els oficials, veien que ho feia bé jo la feina meva i després em van donar possibilitats de progressar i augmentar i guanyar més, i anar pujant, anar pujant, anar pujant i així em vaig fer oficial de primera, vaig dir a l’amo també lo mateix: “Més calés”, perquè jo ja em veia les plumes que sortien de les aletes per poder volar: “No, no, no, que ja guanyes prou, que ja guanyes prou”.

Va venir una empresa de Madrid que ja no existeix, es deia... que ara ja no existeix, es deia Benito Redondo, i van començar a fer els pisos de calefacció per “La llave de oro”, un constructor de pisos... Sí, home, sí, està ple de pisos d'ell, “La llave de oro”, “Sistema Nuñez y Navarro” però es deia “La llave de oro”, i vam estar allà nosaltres fent la calefacció i va estar la casa aquesta Benito Redondo allà també a fer la casa del costat, nosaltres estàvem aquí i ells van fer la del costat. I l'encarregat, l'amo, de l'altra empresa venia aquí a xafardejar: “Què? Com et dius? Què fas?” “Faig això...” “Què guanyes?” Allò que passa, no? “Pues tant”, afegint una miqueta més ja. “Pues mira, si vols venir amb mi et dono tant”. “Ah, vale, d'acord, quan?” “Demà mateix”. I així és clar, prosperant. I en aquesta última empresa vaig arribar a ser encarregat de personal, tècnic, i aquí vaig estar 25 anys.

De Cristal Obrera quin record té, de la Torrassa? De la relació amb...? Quins horaris feia? Anem per part, els horari que feia? Perquè a la Cristal Obrera ja era... ja feia de mig oficial, no?, com ha dit abans.

Sí.

I quins records té?

Em sembla que era a les vuit del matí, anar a dinar a la una, enganxar a les dues i “hasta” les sis de la tarda.

I la relació amb els companys? Perquè clar, a les vidreries la feina suposo també que és una mica com en equip, no? Perquè de fet una cosa te'n porta a l'altra.

Sí, sí, és en equip, és en equip que es compon d'una persona, dues, tres... un equip com a mínim de tres persones, com a mínim, tot va lligat a lo mateix.

Quin record tinc? “Pues” jo d'aquí de la Torrassa, de l'Obrera me'n recordo que últimament fèiem unes boles grosses de vidre així, fosques, de vidre, molt primetes, més primet que això. I per què eren això? “Pues” eren per fer vidres de gafes de color. El record que tinc és que me'n recordo que es feien aquestes boles tan grosses de vidre fosc, no clar, transparent fosc per les “gafes” de platja, pel sol.

I què més? Que funcionava...

Què més feien així que recordi, ampolles i les copes i tot això?

Ampolles, copes, després a la tallaria, anaven tallant, feien el dibuix que... que aquelles copes estan talladetes, això ja era un departament a banda, la tallaria, e li deia tallaria. I què més? Allò funcionava amb uns ventiladors molt grans per posar el vermís i funcionaven amb fuel, no gasoil, fuel, fuel-oil, el líquid aquest espés que van deixant els “barcos” a les costes gallegues... Records? Va ser agradable a tot arreu, no vaig tenir problemes.

Tenia bona relació amb els companys, la gent que... Com era la relació o les relacions?

Bona, la relació bona, però si la feies la pagaves. Lo que deia abans del motllo, si tancaves ense estar la copa ben centrada al mig i pessigaves la peça... malament, eh? Malament.

Què podia passar?

Et fotien un calvot deseguida! (Riu...) En aquests temps això era el plat del dia... Poca cosa més puc explicar-te.

I els espais de la fàbrica? Els diferents espais on es feien les feines? L'espai estava dividit en... o estava tot en la mateixa...?

Una gran nau i al mig el forn, una gran nau i al mig el forn en el qual, en aquest forn hi ha varis crisols perquè quedi allà n'hi ha de sucra aquest crisol, sucra d'aquest d'aquí i així, viceversa. Cadascú té el seu banc per treballar el vidre, la seva marbre per netejar el vidre independentment, i després tot això va a parar a coure, això sí, al mateix lloc a coure i a l'hora de decorar el vidre a la tallaria tot anava a parar al mateix "puesto".

Hi havia un encarregat i després el "jefe".

Sí, hi havia un encarregat que estava a la feina diguessim, després hi havia el tècnic o l'amo que estava a les oficines, baixava, pujava, anava donant cops d'ull i és el que portava les últimes instruccions a l'encarregat: "Deixeu de fer plats. Ara heu de fer gerros o heu de fer copes". O "viceversa", segons el "pedido" o la demanda que tenia: "Fes-me'n 5000 gots. Deixeu de fer això i feu això altre. Còrrre presa!"

Hi havia una sincronització entre oficines i fàbrica i transport, perquè després s'havia de transportar també. Me'n recordo que a la de la Torrassa hi havia... un record que em va quedar... Hi havia un cavall, "bueno", un cavall, un carro i un carreter per transportar el material, i aquell cavall era més difícil de dominar, estava gros! Amb una potència i una sang que tenia que era difícil de dominar, i el carreter va patir molt amb aquell cavall perquè podia sortir sempre disparat, podia sortir... Era molt nerviós, molt nerviós, oh! Tenia una virtut aquell animal, oh!

I el cavall i tot això estava dintre la fàbrica?

Sí, sí, era un més, sí, un més de la colla. Dormia dintre la fàbrica, al seu local independent i al costat el carro, pel dia següent carregar i a repartir el gènere.

I la Cristal Obrera era una cooperativa? Em pot explicar com funcionava?

Cooperativa, cooperativa. Tots els treballadors que hi havia allà dintre, tots "hasta" cert punt, els oficials de primera, de segona, perquè els de tercera i aprenentatge ja no hi entraven a la cooperativa, "pues" tots eren interessats en el negoci perquè funcionés bé.

Es repartien els beneficis.

Sí, suposo que sí, jo ja no hi entrava. I la bòvila de Cal Mir, d'aquí Esplugues també era cooperativa... i la majoria eren cooperatives, eh? La majoria. De fet acabada la guerra va ser la forma de solució per poguer aixecar la indústria i que tothom tingués força interès.

La calefacció no era cooperativa, la calefacció no era cooperativa, la calefacció, la Térmica S.A eren un germans que eren tres germans suïsos, van venir cap aquí es veu i es van establir, van posar la casa i al cap d'uns anys van fer pisos a sobre el taller. Els hi va anar bé, els hi va anar molt bé.

I Benito Redondo... Ah, "bueno", Benito Redondo, els de Madrid el soci que hi havia aquí, el delegat representant de Benito Redondo que va venir de Madrid aquí, en principi aquest senyor va er llest també i va dir: "Senyors, em quedo amb el vostres clients, vosaltres espabileu-se". I el delegat d'aquí es va establir pel seu compte i també li va anar molt bé, molt bé, va fer unes feines molt grans amb unes firmes alemanes com Soler i Almirall, Boeringer, ??? o Elizalde, abans era Elizalde, fàbrica de motors d'aviació, que estava cap a Sant Andreu. Firmes de primera línia, eh? I treballs pels hospitals i l'Ajuntament en quantitat, en quantitat!

Un any l'Hospital del Mar que feien conservació periòdica, un any per vigília de Nadal el personal de manteniment es va declarar en vaga: "Otres! Quin problema, no foteu!" "Ah! Vaga! Vaga, vaga". I el director de l'hospital telefona al meu... i li diu: "Què podem fer? El personal fa vaga!" Diu: "No t'amoïnis, ja t'enviaré jo una plantilla de gent mentre fan vaga".

Això no es pot aturar, l'hospital no es pot aturar! Allà les neveres estan plenes de plasma i malalts i marcapassos, i no es pot parar això!

I sí, sí, m'agafa a mi el "jefe" i diu: "Què et sembla? Quin personal necessites tu per fer això endavant?" Dic: "Bueno, primer un electricista, perquè hi ha dues companyies, Fecsa i Enher, si falla una tu tens de connectar l'altra per demanar subministre. Dic: "Un electricista que conegui una miqueta això, el ram de l'electricitat, que jo això sí que no el toco. "Què més?" Dic: "Mira, prou, perquè jo ja buscaré les persones que necessito". I vaig ser-hi jo i els meus dos fills, de Nadal fins Any Nou dia i nit, tots tres allà i la mestressa portant sacs de ferradura perquè... Al "cuarto" de la caldera va haver-hi "un reventón" de fuel-oil, hi havia líquid per terra, i vinga serradures, vinga serradures!

Vam menjar el raïm allà, al "cuarto" de calderes.

Una pregunta. Hi havia dones a les vidrieries aquestes que vostè va treballar?

Al forn pròpiament no.

Al forn no. Quines feines...?

I no a aquesta sinò en cap de les fàbriques de vidre. Estaven a tallaria, allà sí hi havien dones, es pot dir que quasi bé tot eren dones, a la tallaria... A la zona del laboratori, on se preparaven les materies primes per fer el vidre tampoc eren dones, eren homes que portaven sempre un morrió perquè clar, aquella polseta al remenar els vidres aquella polseta es veu que era bastant tòxica, com els "mineires" que treballen sota terra agafaven com se diu això?... Una enfermetat que agafen els "mineires", com se diu?... "Bueno"...

Sí, les dones s'incorporen més tard, s'incorporen més tard al vidre, suposo vaja, perquè jo ja no hi vaig arribar, ja vaig passar a la calefacció, ja vaig deixar el vidre.

A la Cristal Obrera la tecnologia va arribar més tard, no? L'any que vostè va deixar de treballar...

CARA B:

... que vaig deixar la carrera del vidre la tecnologia era la mateixa, eh? No va sortir res de nou ni res diferent, eh? Era igual. El sistema també de mirar de... els empresaris fer oferta per no donar-te d'alta, i "d'estranguis", d'estraperlo era a tot arreu igual, eh?, a tot arreu igual.

I el procés d'aprenentatge de la gent que... Hi havia molta col·laboració dels companys o...

Hi havia de tot, hi havia de tot, perquè jo me'n recordo una vegada hi havia un senyor que fotia molta pedrada i se'n fotia una miqueta dels aprenents, eh? sí, ens hi prenia el pèl en una paraula, ens hi feia putades que es diu normalment. I una vegada jo vaig agafar el ferro aquest de collir... vaig agafar, li vaig punxar i li vaig dir: "Te'n guardaràs prou de passar-te amb mi, a mi em deixes tranquil!"

Perquè li havia fet alguna cosa que no...

Un que se les donava "de enteraillo" home! D'aquests "chuletas" que surten! Em va tocar una vegada un d'aquests, sí. I només va ser la intenció, eh? No el vaig arribar ni a tocar, i ell encara va arribar a mi i encara em va fotre un calvot, encara va arribar ell a mi, no jo a ell sinò ell a mi. Però ja es va acabar, ja vam ser amics, encara me'n recordo.

I es recorda de la gent que treballava de quin llocs eren, si eren tots catalans o ja hi havia molta gent de fora?

Hi havia gent emigrant de la part del sud del país nostre, no de fora sinò del país nostre, però lo que eren oficials n'hi havien molts de catalans i valencians. Me'm recordo d'un valencià que tenia bastant "mala sombra" i se'n fotia parlant malament de Déu i sa mare. Però això ja oficials. Hi havia de tot, de tot, però clar, magrebíes no. Eren "murcianos" quan van venir a fer els túnels del Garraf, van venir els "murcianos" que els hi deien que eren esquirols perquè venien a baix preu a fer la feina dels nostres homes d'aquí, a baix preu.

I les relacions amb els amos? En el seu cas, la seva experiència personal.

Bé, no recordo que tingués cap trompasada. L'única trompassada que podia tenir era a l'hora de demanar "cuartos" que ells deien que no i tu deies que sí i ells que no (riu...) El diàleg aquell d'estira i arronsa, normal. No, no va haver-hi cap problema.

I les condicions de treball?

Condicions de...?

A nivell de... de perill. M'imagino que és una feina molt... Perquè expliqui una mica les condicions. Clar, això va anar canviant però com eren les condicions de treball?

Eren molt precàries, molt precàries, perquè sí que passaven més coses de les que volies, podies fer-te mal però... Cremades les que vulguis, cremades les que vulguis...

Què passava quan algú es cremava? Hi havia algun servei, algun metge? Què es feia?

Hi havia "algo", sí, però les cremades saps com es curaven? Amb oli. (Riu...) Oli i rabiant, rabiant. En canvi ara si algú es fa una cremada, aigua i gel.

Això ha canviat també, no?

Ha canviat, ha canviat. La senyora fa la paella, tal, s'ha cremat, aigua, glaçons, gel, aigua freda. Abans era "al revés", coses calentetes, una mica d'oli i a l'escalfor tant com puguís, però no et sortia cap bullofa quan se secava la pell. El perill que hi havia era aquest, però vaja, com pots comprendre també...

La roba que portaven com anava?

Normal, de carrer, normal i corrent, sí.

I les sabates?

Igual, igual, igual, no n'hi havia cap tipus de protecció pel personal. T'ho portaves tu, t'ho portaves de casa, lo que portaves per anar pel carrer, no "corbata" ni molt menys però la roba era normal i corrent.

I vostè va tenir algun accident per petit que fos, o alguna cremada o mai li va passar?

No, no, no, no, no, no recordo haver tingut mai cap baixa laboral, no recordo, mai. Sempre he estat treballant, desde els 12 anys "hasta" els 60.

I l'escola?

Ai, l'escola, l'escola! L'escola només feia dues hores cada dia després de sortir de la Falange i de les JONS, que t'obligaven a anar dues hores als que treballaven, ens feien anar dues hores cada dia a la carretera de Collblanc, no sé si te'n recordes que hi havia...

Que hi havia la futeria Lluch.

Al costat, al costat, al costat, una miqueta més cap aquí, hi havia un boter també que feien botes, de fusta, d'aquelles botes per ???? que diuen, no? N'hi havia allà un local que estava ocupat pels falangistes i allà ens feien anar dues hores cada dia a fer instrucció, a part del que ens volien ensenyar... I què més? Ah, el col·legi! En feien anar dues hores, "llavorens" quan anaves a la Falange no podies anar a col·legi, i quan anaves a col·legi no anaves a Falange. I anàvem dues hores després de treballar a les escoles de Sant Ramon Nonat. Hi havia un professor que encara me'n recordo del seu nom, que es deia Sans, que treballava allà a les Lluch, allà a la fusteria aquella que hem dit abans, un xicot molt alt, català, molt trempat, ens donava classes dues hores cada dia al Sant Ramon, i això va ser tota l'escola.

Quants anys tenia quan va deixar d'anar?

També "hasta" els 14. Quan vaig entrar a la tèrmica, a lo de la calefacció ja no... Vaja, no tinc ni el "graduado escolar" escolta'm, no, no, no... Podia haver-ho tret ara perquè aquí donen classes per persones grans i no... Es que nosaltres ara que podia fer-ho, com lo de l'ordinador, podia anar a aprendre-ho, però no, nosaltres vam tenir la desgràcia que vam perdre el noi gran, amb 25 anys que tenia i et tornes fatalista i et dius: "Per què? Per què?" Al més petit li dic: "No estudiis tant que ta germà mira, tant estudiar, tant estudiar...", perquè era molt estudiant, era un "empollón" tremendo. Anava... Nosaltres a fer sacrificis per poder portar-lo a ???? , Bonanova, i allà quan plegava del col·legi demanava permís per anar... feia més hores. Estudiava molt, aquí a casa també estudiava molt.

Jo al petit li deia: "Mira al teu germà lo que l'ha passat, que no et passi a tu el mateix". També vaig dir: "Mira, els hem criat... intentaves criar tots dos, hem criat un, "pues" mira, no volem res més. Ja estem bé. Entre ells, nosaltres, la dona, hem pogut fer això. Això és l'herència d'ella, dels seus pares.

Aquí ha vicut la seva dona, al carrer Finestrelles.

Aquí ens vam casar, a aquesta planta.

Aquí mateix?

Sí, sí, aquí mateix.

Què vol dir, que van fer com la festa aquí?

No, la festa no, que vam viure aquí, vam venir aquí.

Ah, “vale”.

Ens vam casar a la “iglesia” Sant Ramon, vam anar a fer el tiberi de noses al carrer Muntaner, cap allà Gran Via... En fi, i els pares quan van faltar... els seus pares per cert molt treballador, molt treballadors, com els meus pares, encara que només vaig conèixer la meva mare... els considero com els meus pares o els considerava. Ells van poder fer tot el que van poder i després hi havia un piset que va ser pel noi gran, germà d'ella, i va dir el pare: “Vaig a demanar permís per edificar a màxima “altura”. Algú s'apunta? Rascant-se la butxaca, eh? “Ojo!” Cadascú pagui lo seu!”.

La dona va dir que: “Sí, a nosaltres ens agradaria un pis per deixar això i anar a dalt”. També per deixar-s'ho al Miquel i tal. I sí, sí, va anar així. I els germans: “Jo també m'apunto! Jo també m'apunto!” “Bueno, vale!” “Jo no tinc “cuartos”. “I perquè t'apuntes?” (Riu...) El pare diu: “Ja te'ls deixaré jo, ja me'ls tornaràs! El llogarem i ja m'ho aniràs pagant”. I així va poder fer els pisos per cada... Són tres germans...

Tot l'edifici...

Tot és familiar. “Bueno”, s'han llogat tots ara. Ara tenim iranís a dalt nostre, de l'Iran... Es porten bastant bé.

Això és important, que hi hagi bona relació.

Sí, a vegades fan alguna d'allò: “Eh, Abdul! A dormir! Que aquí a les deu s'acaba de fer la festa!” I sí, sí... Sí, noia, aquesta és la nostra història. Hi ha alguna coseta més que et pugui ajudar?

Més que res si vostè vol comentar alguna cosa... De les vidrieres està molt bé el que m'ha explicat, així s'entenc una mica...

Era molt bonic, molt artesà i molt bonic. Això età fet per uns parents nostres que treballaven el vidre, aquest gerro, allà hi ha un cavallet... (Miren peçes...)

Això ho ha fet un parent seu?

Sí, un “tío”.

D'aquí de l'Hospitalet?

Sí, aquest és de les cristalleries de...

De Rovira potser?

Rovira, Rovira...?

Rovira són les de la Torrassa però a prop de Santa Eulàlia.

“Pues” sí, sí, sí. El Melchor... em sembla que sí, sí, sí. I aquest si no és del Rovira és del carrer Llobregat, Obrera. I aquest... El vidre és un art, és una “maravilla”, és això... la “delicadeza personificada”.

Això està fet a mà?

Això ha vingut d'Itàlia, l'ha portat el meu fill d'Itàlia quan va anar a fer un viatge. Sí, això va ser a mà.

Té uns peixos i com si fos un alga, per explicar-ho d'alguna forma.

Hi ha un coral, un peixet... És una perfecció... Això és una meravella el vidre, un art, molt maco, molt maco... I amb més temps podria explicar-te alguna cosa més però vaja, lo més important ja t'he dit.

Vol comentar alguna cosa més?... I les fàbriques a les que vostre va treballar a Collblanc, la Torrassa, la relació amb la gent del barri o...? Hi havia algun problema? No sé si feia soroll, si feia molta calor, no sé, pregunto, la relació amb els veïns, perquè eren fàbriques que estaven al carrer, hi havia gent que vivia o no hi havia cap problema?

Abans hi havia tan poca gent, per metre quatdrat els habitants eren mínims també, vull dir que no... La que podia ser una mica més molestosa és la de Fresqueries Pedret, que estava aquí al carrer Farnés, que era una industria potent i feia soroll, però "bueno", a les sis plegàvem, a les sis plegàvem, vull dir que allà la gent podia dormir tranquilament, la poca gent que hi havia allà, perquè abans té en compte que tot això eren plantes baixes, estem parlant dels anys 40, eren plantes baixes. No hi havien pisos "apenas", no hi havien pisos. No hi havien dutxes! La gent el dissabte havia d'anar al carrer Arizala que hi havien dutxes públiques... Al carrer Arizala, al camp del Barça, pagaves lo que fos i allà et portaves la roba interior i no sé si entrava el sabó o ho havies de portar tu, i allà anaves a dutxar-te, perquè a casa no teníem aigua calenta. Ja et dic, tot plantes baixes, gent obrera... Perquè aquí els taxis no volien baixar, no volien passar d'aquí abaix del cementiri, no volien pujar cap aquí dalt, com si això fos el Tercer Món, igual. El propietari dels "terrenos" els va vendre censats, censats, a pesseta ???? Estem parlant d'uns preus irrisoris, per vint anys el "terreno"... anaven "baratos" i per això aquí va venir gent, gent de fora, els que van venir de Castelló i els que van vneir de Múrcia i els que van venir d'altre "puesto" no van entrar a Barcelona, no, perquè clar, allà estava més car. Per això, les fàbriques del vidre poder fossin una bendició perquè donava feina als homes i és el que feia falta, aixecar el país perquè va quedar ensorrat després de la guerra.

No se m'ocorreix res més.

No es preocupi, està molt bé. Més que res, que com va deixar de treballar als 14 anys... Home, jo li faria més preguntes de com va tancar però suposo que no va seguir després ni el tancament ni... O va seguir relació amb els fàbriques o amb els companys de vidrieres?

No, no...

Clar, jo m'imagino que vostè després de... Quan va començar aquesta feina de...

Del tancament tinc experiència en calefacció però en el vidre no, no hi ha hagut cap tancament mentres jo he estat treballant allà.

Perquè la Cristal Obrera va tancar als anys 90, ara ja... Ha estat molts anys tancat, eh?

Sí, sí, i ara faran els blocs aquests...

No, no, no vaig tenir cap tancament, només el nostre. L'empresa que treballava jo també va fer suspensió de "pagos", eh? Aquesta sí que la vaig viure ben a la vora!

Va quedar bé o va quedar...?

Psss! 10 o 12 dies per any treballat, el "fondo" salarial aquest i res més, res més, allò de milions per any o jubilació anticipada no, no, no.

Doncs moltes gràcies per aquest testimoni.

De res, de res.